

### 3. Mashg'ulotlarni qiziqarli va ijodiy muhitda o'tkazish.

Boshlang'ich ta'limda baholash tizimi – bu o'quvchilarning bilimlarini tahlil qilish va ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladigan muhim vositadir. An'anaviy baholash tizimidan tashqari, quyidagi yondashuvlar qo'llanilishi mumkin:

Formativ baholash – jarayon davomida o'quvchilarning o'zgarishini, yutuqlarini va qiyinchiliklarini aniqlash va shu asosda to'g'ri yo'nalishlarni belgilash.

Refleksiya – o'quvchilar o'zlarini va o'qish jarayonini tahlil qilishlari, o'rganilgan materialni qayta ko'rib chiqishlari kerak.

O'zaro baholash – o'quvchilar bir-birining ishini baholab, mustaqil fikrlashni rivojlantirishadi.

Rag'batlantirish usullari:

1. Tashqi rag'batlantirish – mukofotlar, yulduzchalar, sertifikatlar, maqtovlar.
2. Ichki motivatsiyani oshirish – o'quvchilarga ularning yutuqlarini ta'kidlab, ular uchun maxsus topshiriqlar berish.
3. Ota-onalar bilan hamkorlik – o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini uyda ham rag'batlantirish.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda qiziqarli va samarali o'qitish usullari bolalarning akademik va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Interfaol metodlar, texnologiyalar va ijodkorlikni rivojlantirishga asoslangan yondashuvlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy metodlar va baholash tizimlari o'quvchilarning o'qishga bo'lgan munosabatini yaxshilaydi va ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Vygotskiy L.S. Ta'lim va rivojlanish. Moskva: Pedagogika, 1986.
2. Dewey J. Demokratiya va ta'lim. Nyu-York: Macmillan, 1916.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Boshlang'ich ta'lim metodik qo'llanma. Toshkent: O'zbekiston, 2022.
4. Piaget J. Bolalar psixologiyasi. Nyu-York: Routledge, 2001.

#### **MAKTABGACHA TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA SAMARALI BOSHQARUV**

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar va samarali boshqaruvning o'rni tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim usullari, jumladan STEAM, Montessori, va Reggio Emilia kabi innovatsion metodlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida samarali boshqaruv tamoyillari va ota-onalar bilan hamkorlikning ta'lim sifatiga ta'siri ilmiy asoslangan holda ko'rib chiqiladi.

**Kalit so'zlar:** maktabgacha ta'lim, innovatsion metodlar, boshqaruv, STEAM, Montessori, Reggio Emilia, ta'lim sifati, ota-onalar bilan hamkorlik.

Maktabgacha ta'lim bolalarning intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, aynan shu davrda bolaning miyasi eng faol rivojlanib, u olgan bilim va ko'nikmalar keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyat qozonishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimi faqatgina bolalarni maktabga tayyorlash bilan cheklanmay, balki ularning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy va tanqidiy tafakkur qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham qaratilgan bo'lishi kerak.

Bugungi globalashuv davrida ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta'lim sohasida turli zamonaviy metodlar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy qilinmoqda. Xususan, STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics), Montessori, Reggio Emilia kabi innovatsion ta'lim tizimlari bolalarning kreativlik, tanqidiy tafakkur va mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Ushbu usullar bola rivojlanishining tabiiy jarayonini qo'llab-quvvatlab, ularning qiziqishlari va shaxsiy ehtiyojlariga asoslangan holda ta'lim olishlarini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim muassasalarining samarali boshqaruvi ta'lim sifatiga bevosita ta'sir qiladi. O'qituvchilarning malakasi, ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasi, ta'lim tizimining ochiqligi va shaffofligi – bularning barchasi bolaning ta'lim olish jarayoniga va natijalariga ta'sir ko'rsatadigan muhim omillardir. Samarali boshqaruv nafaqat pedagoglarning faoliyatini yaxshilaydi, balki ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali bolalarning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'limni takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida so'nggi yillarda qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezident qarorlari asosida maktabgacha ta'lim muassasalari soni oshirilmoqda, yangi pedagogik metodlar joriy etilmoqda va o'qituvchilarning malakasini

oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shunga qaramay, bu sohada hal etilishi lozim bo'lgan qator muammolar ham mavjud. Xususan, pedagoglarning innovatsion ta'lim metodlarini chuqur o'zlashtirishlari, maktabgacha ta'lim muassasalarining texnik va metodik jihatdan to'laqonli ta'minlanishi, ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qiladi va ta'lim muassasalarida samarali boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflarni ilgari suradi. Tadqiqotda xalqaro tajribalar tahlil qilinib, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Tadqiqotning maqsadi – maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlarning roli va samarali boshqaruv tizimining ta'lim sifatiga ta'sirini o'rganish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Innovatsion yondashuvlar turlarini o'rganish va ularning afzalliklarini aniqlash.
2. Samarali boshqaruv tamoyillarini tahlil qilish.
3. Xalqaro tajribani tahlil qilib, O'zbekiston sharoitiga mos keluvchi strategiyalarni ishlab chiqish.
4. Ota-onalar bilan hamkorlik qilishning ta'lim sifatiga ta'sirini aniqlash.
5. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish.

Tadqiqot ob'ekti – O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion metodlarni joriy etish jarayoni.

Tadqiqot predmeti – STEAM, Montessori, Reggio Emilia kabi innovatsion metodlarning ta'lim sifati va bolaning rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, samarali boshqaruvning maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'llanilishi.

Ushbu tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u maktabgacha ta'lim tizimidagi innovatsion yondashuvlarni tahlil qilib, ularning samaradorligini ilmiy asosda baholaydi. Tadqiqot natijalari pedagoglar, maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlari, ota-onalar va ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Amaliy jihatdan esa, tadqiqot maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi. Natijalar O'zbekiston sharoitida innovatsion metodlarni joriy etish va samarali boshqaruv tizimini shakllantirishda foydalanilishi mumkin.

Quyida innovatsion metodlar va ularning afzalliklarini ko'rib chiqamiz:

STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) – ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani o'z ichiga olgan integratsiyalashgan ta'lim modelidir.

Afzalliklari esa bolalarning tahliliy tafakkurini rivojlantiradi, muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi, turli fanlar o'rtasida bog'liqlikni tushunishga yordam beradi.

Montessori pedagogikasi bolaning mustaqil o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Afzalliklari esa mustaqil o'qish va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlaydi, bolaning qiziqishlariga asoslangan ta'lim modelidir, o'yin orqali o'rganish va tajriba qilish imkoniyatini beradi.

Reggio Emilia yondashuvi bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan.

Afzalliklari bo'lsa ijodiy loyihalar va eksperimentlar orqali o'rganishga yordam beradi, o'qituvchi yo'naltiruvchi sifatida ishtirok etadi, bolalarning mustaqil izlanishlari qo'llab-quvvatlanadi.

Bundan tashqari maktabgacha ta'lim muassasalarida samarali boshqaruv ta'lim sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Quyidagi tamoyillar muhim hisoblanadi:

1. Pedagogik liderlik – direktor va rahbarlarning ta'lim jarayonida innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashi.
2. Ochiqlik va shaffoflik – ota-onalar va jamoatchilik bilan yaqin hamkorlik o'rnatish.
3. O'qituvchilar malakasini oshirish – doimiy o'qitish va treninglar orqali malakani oshirish.
4. Resurslardan samarali foydalanish – moddiy-texnik bazani mustahkamlash va texnologiyalardan foydalanish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samarali boshqaruv modeli bolalarning bilim olish jarayonini yaxshilaydi. Innovatsion boshqaruv usullari maktabgacha ta'lim muassasalarida yuqori natijalarga olib keladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarining sifatli faoliyat yuritishi nafaqat pedagogik metodlarga, balki samarali boshqaruv tizimiga ham bog'liq. Samarali boshqaruv deganda, ta'lim jarayonining har bir bosqichini tizimli rejalashtirish, pedagog va ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, shaffoflikni ta'minlash hamda ta'lim

muassasasining moddiy-texnik bazasini rivojlantirish tushuniladi. Mazkur bobda maktabgacha ta'lim muassasalarida samarali boshqaruvning asosiy tamoyillari, ota-onalar bilan hamkorlikning ta'lim sifatiga ta'siri hamda xalqaro tajriba misolida muvaffaqiyatli boshqaruv modellarini tahlil qilamiz.

Maktabgacha ta'lim tizimida samarali boshqaruv quyidagi asosiy tamoyillar asosida amalga oshirilishi lozim:

Maktabgacha ta'lim muassasasi rahbari faqatgina ma'muriy boshqaruvchi bo'lib qolmasligi, balki pedagogik lider sifatida faoliyat yuritishi lozim. Pedagogik liderlik quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

Pedagoglarni innovatsion metodlardan foydalanishga rag'batlantirish;

Yangi ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish;

Maktabgacha ta'lim muassasasi missiyasini aniq belgilash va jamoani bir maqsad sari yetaklash;

Pedagoglar va ota-onalar bilan doimiy muloqot qilish.

Innovatsion boshqaruv esa ta'lim muassasasida samaradorlikni oshirish uchun ilg'or boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish, ta'lim sifatini nazorat qilish va pedagoglarning malakasini oshirish bo'yicha tizimli ishlarni o'z ichiga oladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarining samarali boshqarilishi uchun ta'lim jarayoni shaffof va tushunarli bo'lishi kerak. Bunga erishish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim:

Ota-onalar va pedagoglar uchun muntazam axborot almashish tizimini yaratish;

Maktabgacha ta'lim muassasasi faoliyatiga doir muhim hujjatlar va rejalarning ochiqligini ta'minlash;

Ota-onalarning fikrlarini inobatga olish va ular bilan muntazam maslahatlashuvlar o'tkazish;

Bolalarning rivojlanishi haqida ota-onalarga aniq va doimiy axborot berish.

Pedagoglar maktabgacha ta'lim tizimining asosiy tayanch kuchi hisoblanadi. Shu sababli, ularning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Samarali boshqaruv quyidagi yo'nalishlarda pedagoglarni qo'llab-quvvatlashi lozim:

Muntazam seminar va treninglar tashkil qilish – innovatsion metodlarni o'zlashtirish uchun;

Xorijiy tajribani o'rganish – boshqa mamlakatlarning ilg'or pedagogik tajribalarini o'zlashtirish;

Ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash – pedagoglarning ilmiy faoliyatini rag'batlantirish;

Mutaxassislar bilan hamkorlik – pedagoglar uchun psixolog, metodist va boshqa mutaxassislarning maslahatlarini tashkil etish.

Ota-onalar bolalar ta'limining ajralmas qismi hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, ota-onalar ta'lim jarayoniga faol jalb qilingan taqdirda, bolalar akademik va ijtimoiy jihatdan yuqori natijalarga erishadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari ota-onalar bilan hamkorlikni quyidagi yo'llar orqali kuchaytirishi mumkin:

Seminar va treninglar tashkil qilish – bolalarning rivojlanishi va ta'lim metodlari bo'yicha;

Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish – maktabgacha ta'lim muassasalarida ochiq darslar va tadbirlar o'tkazish;

Muntazam fikr almashish – ota-onalar bilan doimiy muloqot va maslahatlashuvlarni yo'lga qo'yish;

Ota-onalarga tavsiyalar berish – bolalarning ta'lim va tarbiyasi bo'yicha.

Ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi ishonchli muloqot bolaning rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi. Samarali muloqot quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Bolalarning o'quv jarayoniga oid doimiy axborot berish;

Ota-onalarning fikrlarini inobatga olish;

Ta'lim jarayonidagi muammolarni birgalikda hal qilish.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida maktabgacha ta'limni boshqarishda turli yondashuvlar qo'llaniladi. Ularning ba'zilar quyidagilardan iborat:

O'qituvchilar mustaqil ishlashi va o'z ta'lim dasturlarini ishlab chiqishi mumkin.

Bolalar o'z qiziqishlari asosida ta'lim oladi.

Ta'lim jarayoni shaffof bo'lib, ota-onalar bilan yaqin hamkorlik yo'lga qo'yilgan.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida samarali boshqaruv ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Pedagogik liderlik, shaffoflik, o'qituvchilar malakasini oshirish va ota-onalar bilan samarali hamkorlik tizimini yaratish orqali bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin. Xalqaro tajribalardan foydalanish va

ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish esa ta'lim sifatini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim bolalarning intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, bu davrda qo'llaniladigan ta'lim usullari keyingi bilim olish jarayonlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda an'anaviy ta'lim metodlarining o'rnini innovatsion yondashuvlar egallab, bolalarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan modelga asoslanmoqda. Shu nuqtai nazardan, STEAM, Montessori va Reggio Emilia kabi metodlar maktabgacha ta'lim tizimida keng qo'llanilmoqda.

Ta'lim muassasalarining samarali faoliyat yuritishi nafaqat ilg'or pedagogik metodlarni joriy etish, balki boshqaruv tizimining to'g'ri yo'lga qo'yilishiga ham bog'liq. Pedagogik liderlik, shaffof boshqaruv, o'qituvchilar malakasini oshirish va ota-onalar bilan samarali hamkorlik tizimini yaratish orqali ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilash mumkin. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalar ta'lim jarayoniga faol jalb qilinganda, bolalarning o'zlashtirish darajasi ortadi, ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi va intellektual salohiyati oshadi.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, maktabgacha ta'lim tizimining muvaffaqiyatli rivojlanishi davlat siyosati, innovatsion metodlarni qo'llash va jamoatchilik bilan hamkorlik qilish kabi omillarga bog'liq. Finlandiya, Yaponiya va AQSh kabi rivojlangan mamlakatlarning tajribasi shuni tasdiqlaydi. Ushbu mamlakatlarda ta'lim jarayoni bolalarning tabiiy qiziqishlari, mustaqil o'rganish qobiliyatlari va ijodkorligini qo'llab-quvvatlashga asoslangan.

Tavsiyalar:

1. Innovatsion metodlarni kengroq joriy etish – STEAM, Montessori va Reggio Emilia yondashuvlarini mahalliy sharoitga moslashtirish orqali bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish.
2. Rahbar va pedagoglar uchun muntazam treninglar tashkil etish – zamonaviy pedagogik texnologiyalar va boshqaruv usullarini o'rganish va amaliyotga tatbiq etish.
3. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish – ta'lim jarayonida ularning ishtirokini oshirish uchun turli dasturlar ishlab chiqish va seminarlar tashkil etish.
4. Ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish va tatbiq etish – zamonaviy ta'lim tizimlarini mahalliy maktabgacha ta'lim muassasalariga moslashtirish.
5. Maktabgacha ta'lim muassasalarida shaffof boshqaruv tizimini yo'lga qo'yish – ota-onalar va jamoatchilik bilan doimiy fikr almashish va ochiqlikni ta'minlash.

Umuman olganda, maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlarni joriy etish va samarali boshqaruv tizimini shakllantirish orqali bolalar uchun yanada sifatli va samarali ta'lim muhitini yaratish mumkin. Bu esa nafaqat ularning kelajakdagi ta'lim jarayoniga, balki jamiyatga faol va ijodkor shaxs sifatida kirib kelishiga ham katta hissa qo'shadi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Vygotskiy L.S. Bolalar tafakkuri va nutqi. Moskva: Pedagogika, 1986.
2. Montessori M. Bolalar bog'chasida ta'lim. Rim: Montessori Institute, 1912.
3. Dewey J. Demokratiya va ta'lim. Nyu-York: Macmillan, 1916.
4. Reggio Emilia Fondi. Yangi pedagogik yondashuvlar. Milan: Zanichelli, 2005.
5. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Maktabgacha ta'lim metodik qo'llanma. Toshkent: O'zbekiston, 2021.
6. G'ofurova D. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. Toshkent: Fan, 2019.

### **MUSIQANING INSON HAYOTIDAGI O'RNI VA UNING RUHIYATGA TA'SIRI**

*Selimova Gulzoda Irgashevna*

*10 Sonli DMTT Musiqa raxbari*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada musiqaning inson ruhiyatiga va ijtimoiy hayotga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqa kayfiyatni yaxshilash, stressni kamaytirish va motivatsiyani oshirish kabi ko'plab foydali jihatlarga ega. Shuningdek, milliy madaniyatning muhim qismi sifatida musiqa jamiyatni birlashtirish va madaniy merosni saqlashda muhim rol o'ynaydi.

**Kalit so'zlar:** Musiqa, ruhiyat, kayfiyat, stress, motivatsiya, madaniyat, ijtimoiy hayot, musiqiy meros.

Musiqa inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat madaniy merosni saqlashga, balki shaxs kamolotiga ham xizmat qiladi. Xususan, maktab ta'limida musiqa darslari o'quvchilarning estetik didini shakllantirish, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ruhiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda esa musiqa o'qituvchisi asosiy figuradir.

Bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik metodlar keng joriy qilinayotgan bo'lsa-da, aynan musiqa o'qituvchisining kasbiy mahorati, metodik yondashuvi va shaxsiy fazilatlari o'quvchilar uchun eng katta ta'sir omili